

Referat af skovhistorisk selskabs ekskursion
til Rungsted hegn og Folehave den 13. april 1958.

I forbindelse med skovhistorisk selskabs ordinære generalforsamling afholdtes en ekskursion til ovennævnte skove under ledelse af kgl. skovrider A. Gram. Foruden selskabets egne tilstedeværende medlemmer deltog efter indbydelse medlemmer af dansk dendrologisk forening, af marinehistorisk selskab, af den lokale marineforening og af foreningen dansk natur - dansk skole, hvortil kom nogle gæster til medlemmer af de respektive foreninger. Det samlede deltagerantal var ca. 150.

Deltagerne mødtes kl. 10 ved hotel Bakkehavn i Hørsholm. Formanden for skovhistorisk selskab arboretforstander, dr. agro. C. Syrach Larsen indledte med at byde de tilstedeværende velkommen og gav derefter ordet til skovrider Gram, som bød velkommen til Hørsholm skovdistrikt. Herefter oplæste sekretæren for skovhistorisk selskab amanuensis, forstkandidat P.C. Nielsen en plakat dateret 13/4 1808 angående egetræer til marinen. Iflg. plakaten ordlyd lagde statsmagten faktisk hånd på landets beholdning af egetræ.

Ekskursionens første punkt var afd. 309 i Rungsted hegn, hvor skovrider Gram gav en oversigt over Hørsholm gods's historie. (Jvnfr. manuskript). Afdelingen er en del af de slætter, som i 1815 og de nærmest følgende år blev pløjet (hertil havde man 4 stude til disposition) og tilsået med agern. Den på denne måde frembragte egekultur blev senere efterbedret med forskellige løvtræer, herunder 7.000 vægte acacier eller almindelige robinier (*robinia pseudoacacia*), som alle er væk. Da denne træart kan anvendes til nagler i skibe, er det meget sandsynligt, at de nu forsvundne robinier er blevet solgt til dette formål.

Afdelingens hovedtræart er, som det fremgår af det ovennævnte, eg, der er omkring 140 år. Imellem egne står noget bøg på omkring 60 år, og som undervækst er der noget selvsåning af ær.

Skovrideren oplyste, at distriktets totalmasse af eg er 25.000 kbm. Heraf udgøres 1/5 af yngre aldersklasser, hvoraf de ældste kun er 50 år. De ældre aldersklasser, hvis vedmasse altså andrager 20.000 kbm, og som repræsenterer en værdi efter dagspriser på ca. 3.000.000 kr., anvendes overvejende til skibsbygning på de nordsjællandske værfter i Frederikssund, Hundested, Gilleleje og Humlebæk samt orlogsværftet.

Som vedmassetallene viser, er der et spring i aldersklasserne af egebevoksninger på Hørsholm distrikt. Det vil derfor være nødvendigt at strække de gamle ege i 100 år endnu. Først til sin tid vil de yngre træer opnå sådanne dimensioner, at de kan erstatte deres forgængere.

Til belysning af egenes alder var der foretaget årringstællinger på et frisk egestød. Ialt taltæs 130 ringe. Hertil lægges 7 år, idet træet var blevet fældet i 1951. 137 år trukket fra indeværende kalenderår giver som resultat, at bevoksningen er blevet til i 1821. Træernes tykkelse demonstreredes af skovfoged Nielsen, som klippede enkelte eksemplarer, hvis diametre i brysthøjde var henholdsvis 96 og 84 cm.

Havebrugskandidat Emil Hartmann oplæste "en gammel eg" af Adam Oehlenschlägers Skt. Hansaftensspil til illustration af egetræet i skibsbygningen.

Ekskursionens 2. punkt var overforstmester v. Linstow's grav i Folehave. Skovrider Gram fortalte, at v. Linstow i 1813 fik kongelig tilladelse til at indrette et "bestandigt muret" gravsted for sig og sine efterkommere her. Den sidste af disse var stiftsdame frk. v. Linstow, som døde i Holsten og blev begravet her i 1947. Gravstedet viste sig da at være en 4-kantet muropsætning uden overhvelving.

Omkring graven findes enkelte gamle nåletræer e.g. ædelgran, lærk og weymouthsfyr. Disse er alle blevet leveret som planter fra den af Schaffer i 1787 oprettede planteskole. En anelig ædelgran, der som udgæt nyliq var blevet fældet, og som lå til beskuelse, havde en vedmasse på 13 kbm, hvortil kom et par rm brænde. Ædelgran kan også anvendes i skibsbygningen. En ædelgran, som havde stået her, var således

blevet leveret til skibsværftet i Frederikssund for at blive tildannet til mast i en skonnert. Enkelte af larketræerne ved Linstows grav var ligeledes medgået til mastetræ. Masterne anbringes i skibene med topenden nedad, mens rodenden tilspidises.

Blandt nåletræerne savnedes skovfyrren. Den sidste af disse blev fældet i 1917.

Forstkandidat P.C. Nielsen omtalte en af afdøde skovrider C.V. Oppermann beskrevet metode, iflg. hvilken det skulle være muligt at krumme egetræ kunstigt. Der foretages et indsnit i den ene side af træet. Over dette bøjes træet så med vold og holdes i spænd med snore el. lign. Deltagerne fik lejlighed til at se, hvorledes skovrider Gram og forstkandidat Nielsen havde fulgt Oppermanns anvisning og bøjet nogle unge egetræer, som voksede i nærheden af v. Linstow's grav. Ved vejen "Helleholm" nærved gravstedet var der plantet en eg og 2 avnbøge ved siden af denne, således at egen stod på lyssiden. Tanken hermed er, at skyggepåvirkning i fællesskab med beskæring af træerne med tiden skal kunne give egen en krum form. Forstkandidat Nielsen omtalte også, at man i tidligere tid havde forsøgt at bøje træer både med skabelon og ved simpel nedbøjning. Om den interesse, der har været for dette spørgsmål, vidner den omstændighed, at der både i 1798 og i 1804 blev udskrevet prisopgaver herom. Schæffer var imod kunstig krumning af træer. Han mente, at man --- i modsætning til de principper, som kendetegner dansk skovbrug af i dag --- burde hugge for de krumme træer og fjerne de rette.

Forstkandidat Karl Johan Olav Kjersgaard fortalte, at der i Viemose skov under det Petergaardske skovdistrikt findes nogle ege fra 1812, som er krumme som følge af kunstigt indgreb. Væksten har været ret god. Om vedstrukturen kunne intet oplyses, da den ikke var blevet undersøgt. Træerne bevares nu som en raritet.

Ekskursionen sluttede omkring kl. 12.

Virum den 21. april 1958.

Hans Christian Jarløv.

Citat af Adam Oehlenschläger's "Sanct Hansaften-Spil":

En gammel Eg.

Her har jeg staaet i hundrede Aar,
Om Vintren med Sne paa mit Bryst;
Mellem Blomster i grønne Vaar,
Mellem egne Løv i den brune Høst.
Min stolte Top har jeg reist,
Og kneist
Ud over den vide Natur,
Som omslynger Træernes tætte Muur.
Tidt blev jeg i Hu saa mod:
Jeg kunde ei flytte min Fod;
Stille maatte jeg staae,
Og vilde saa gierne, saa gierne gaae.
Engang de fældte min Broder her
Som hæved sig rank over Stobben der;
Han er lykkelig:
Som en Planke i Skibet tumbler han sig,
Som en Slange han sig gjennem Bælgerne snoer
Om den hele Jord.

Lidt historie vedr. Hørsholm Skovdistrikt.

HØRSHOLM, "Hørningsholm", blev i 1391 erhvervet af kronen og var gennem en lang årrække bortforlenet til forskellige adelsmænd, af hvilke den sidste var Corfitz Ulfeldt. I 1651 skænkede Fr. III det til dronning Sofie Amalie, og i 1731 blev Hørningsholm overtaget af dronning Sofie Magdalene, der beholdt det til sin død 1770, hvorefter det faldt tilbage til kronen som statsdomæne.

Udseendet af skoven var da noget helt andet end i dag. Store partier lå nærmest hen som overdrev med kun enkelte bøge og ege; skoven var almindelig med græsning for heste og kreaturer, og den største indtægt var oldengælden (afgiften for svinedriften). Hugsten bestod almindeligvis kun af udgåede træer og gærdselsudvisning.

Bønderne måtte køre meget ved til Københavns slot og til Hørsholm slot, og der blev stjålet meget til kulsvieriet. Så tidligt som 1586 ansattes en skovrider til at passe på. 1651 blev den kendte Lorenz Tuxen ridefoged og skovriderens overordnede. I 1652 var den "Forrige Pandesvend" Anders Kindener skovrider.

Under svenskekrigen var der indkvartering af fjenden, der huserede slemt med vildt og skov.

Skovrullen over den årlige udvisning - hvem der skulle have brænde og tømmere, og hvor det skulle tages - opregnede mange hundrede læs; for årene 1721-29 således ialt: Folehave 807, Mellemvangen 337, Skovhusvangen 451, Pennehave 41, Vallerødvang 42, Ulvemose 125, Helleholm 204, Sandbjerg Østerskov 548, Hørsholm Vang 23, Gøgevungen 166, o.s.v.

Til byggeriet i Hørsholm skulde der leveres meget gavntre og brænde til dronningens teglbrænderi.

Videnskabernes selskabs kort 1765 - lavet af landmålingskonduktør, kammerråd Morville - giver et udmærket billede af skovenes udstrækning, de enkelte vanges grænser, og for hver skov anføres antal af oldensvin.

I en beskrivelse 1743 hedder det: "anseeligt forraad af skjøn bøgeskov, saasom grunden mange steder til ung skovs opelskning er meget brugbar, og derfor megen ung bøgeskov i opvækst. God alleskov til gærdsel, derimod savnes egeskov." Medens tilstanden for skovenes vedkommende var temmelig god, var det sørgeligt for resten af godset.

1759-63 blev Hovedgården udparcelleret, hoveriet afskaffet og arvefæstet indført.

Der foretoges udvisning af gavntre, brænde og gærdsel til arvefæsterne, medens træerne på markerne forblev dronningens ejendom. Dette meget store deputat består den dag i dag, dog nu alt konverteret til brænde.

Den øverste ledelse af jagt og skovbrug blev i 1778 adskilt. Daniel Nicolaus Warnstedt udnævntes til overforstmaster med bopæl i Hørsholm, og det blev ham der sad i kommissionen ang. skovenes udskiftning af fællesskabet. Alle fritstående træer blev forbeholdt forstvæsenet - at hugge inden en vis tidsfrist, men mange blev først skovet under krigen 1807-14, hvor der var stor efterspørgsel efter træ. Mange af de træer, der var forbeholdt forstvæsenet, forblev dog stående, jfr. plan af 1828 og senere.

Af Hørsholm amts skove - 6992 tdr. ld. - blev 2937 tdr. ld. tilbage som statsskov og 232 som privat skov.

Folehaveskov. Hovedgårdsjorden blev solgt 1759. Da rentekammeret i 1780 ved udskiftningen ønskede at lave en indhegning af de skovstrækninger, der lå øst for Folehavegård, måtte de købes tilbage: hovedgårdsvangene Folehave og Helleholmen tilbagekøbtes 22/12 1781 af grev Stolberg.

I 1782 indhegnes en hel del af skoven med stengårde og grøfter. Hegnene sattes i lige linjer af svenske arbejdere.

Til Rentekammerets forespørgsel i 1784 om ege-kobler for flåden udtaler Linstow sig for, i stedet for særlig indfredning af egekobler, at alle i god vækst værende egebevoksninger fredes.

1786: Enhver bonde, der får indbrændt svin, skal foruden oldengæld indsamle til skovvæsenet 1 skp. agern og 1 skp. bog.

1784 afløstes Warnstedt af v. Linstow. Denne bidrog til, at planlægningen af de kongelige skove blev udført, og han havde gode undergivne: overførster Clausen, Brüel og Schäffer. Driftsplan for skovene udarbejdedes i 1787, og 1792 tegnedes kort over Folehave skov til brug for taksationen, som udførtes af Clausen og Brüel, og som dannede grundlaget for planen af 1804. Fra planen af 1804 kan nævnes:

I indhegningerne fandtes 18093 bøge taks. til 15302 fvn. værdi 45912 Rd.
471 gl. ege " " 230 " " 230 "
8 aske " " 4 " " 8 "
af friske ege fandtes 332 " " 1402 "

1792: Holzførster og plantageinspektør Schäffer har begyndt plantningen af alle åbne sletter.

1794: I nærheden af planteskolen 17.500 ege.

1801: På en slette østen for planteskolen: 7.000 lark, 7.000 fyrre og 5.250 graner.

1801: På en slette sønden for Friises eng: 5 td. ld. 5.000 ege.

1802: " " " Helleholm 3 td. ld. 11.100 ege.

234 td. ld., hvor træerne er borthugget og ingen opvækst findes, bør anvendes til gode bøge- og egetræers opelskning. "Især er det rådeligt at beså de endnu bare pletter med agern eller at beplante det med denne træart."

Af Schäffers beskrivelse 1806: ved pæl 6 (ved "Kejserbøgen"). Den herværende slette er beplantet med eg og akacie. Græs og vildt gør ødelæggelser, hvorfor efterbedres. - Andre sletter er kultiveret med bøg og eg i blandings- rank vækst. - Ved pæl 8 (beplantningen ved Linstows grav) fandtes 4 3/4 td. ld. slette. Her plantedes ialt 8 sorter nåletræ i rankanter. 1813 gives kgl. bevilling til anlæg af gravstedet. Beplantningen af felterne: 2 med lark, 1 med Weymouthsfyr, 1 med skovfyr (sidste faldt i 1917), 1 med ædelgran, 1 med bjergfyr, 1 med rødgran og 1 med pinus rigida.

For Rungsted Hegns vedkommende opnåedes i 1811 en ordning med Folehavegård- Rungstedgård. Tilkultiveringen af sletterne påbegyndtes 1815 med såning af eg i havre, der høstede til studene og hestene. Efterbedring med eg, bøg, elm, aske og akacier, avnbøg, ahorn.

1817 og følgende år blev Deputatvängen tilsæt med eg. - Mislykket kultur, der efterbedres med eg, bøg, avnbøg, ask, ahorn og akacier (A.G. Schäffer). I 1803 blev de ægte kastanier plantet.

Martin Gottlieb Schäffer. Holzførster i Slangstrup revier, havde haft en liden bomskole, ejede også Lystrupgård, 1781 førster hos skovrider Møller med bolig i Kavalerboligen, Hørsholm. 1783 anlagde han en lille planteskole ved Dilholm i Rudeskov, og 1787 en i Folehave, hvor der endnu er planteskole.

I 1790 allerede 386.700 planter af 121 sorter.

1792 bestemtes det, at alt udenlandsk træfrø skal udsås her. Samme år blev der givet bevilling til det lille hus, som endnu ligger i planteskolen. - 1794 gives tilladelse til, at Slotshaven kan benyttes til opelskning af frugttræer og andre nyttige træer. I 1801 noteredes, at der i fremagasinet var en beholdning på 1164 pd. lærkefrø.

Fra Burgsdorf frøinstitut i Berlin importeredes kasser med frø af fremmede træarter, f.eks. 1793: Acer rubrum, Acer saccharinum, Betula några, sort ask, ægte kastanie, Juglans nigra, Juglans oblonga, Juglans Glabra, Platan, Prunus padus, Quercus rubra, Juniperus virginiana, Weymouthsfyr, Pinus canadensis (Hvidgran), Pinus balsamea (Balsamgran), Libanonceder, Thuja, amerikansk lark.

Fra Norge: Birkefrø, Hvidel, Ædelgran; fra Odsherred: Ahornfrø og hasseinsæder.

Fra Hørsholm sendtes planter vidt omkring. F. eks. kan nævnes: til Rosenborg, Odense slotshave, Frederiksborg, Nørreallé, Assistens kirkegård - botanisk have i Calcutta. - Planter til prof. Viborgs arboret i Charlottenlund skov. Hertil anvendtes således 8000 stk. Berberis vulgaris. Prof. Viborgs arboret lå nord for den nuværende "Skovriderkro". -

Efter A.G. Schäffers død 1865 blev planteskolen i 1866 udlejet til forstkandidat, landinspektør Søht, og den har siden været drevet som privat virksomhed.

Om eftermiddagen samledes ca. 150 deltagere i Jagt- og Skovbrugsmuseets Kongesal for at høre kommandørkaptajn R. Steen Steensen's beretning om fregatten "Jylland"s historie. Til indledning nævnte kommandørkaptajnen, at der var anvendt 15-1600 egetræer til bygningen af "Jylland", som blev søsat 20. november 1860. Det var lige midt i brydningstiden mellem træ- og jernskibet og mellem sejl- og dampkraft. Fregatten havde også dampmaskine; men ligeså ofte benyttede man sig af vindens kraft. Så fulgte en interessant skildring af "Jylland"s begivenhedsrige levnedsløb.

I slaget ved Helgoland - 9. maj 1864 - indlagde fregatten sig berømmelse ved under admiral Suensons kommando at slå Østrigs flåde. Men også i fredstid slog "Jylland" sit navn fast ved bl.a. at fungere som kongeskib, da Christian IX besøgte Rusland og Island. Det blev også skibets ærefulde hverv at føre Bissen's værker hjem fra Italien. Endnu en række togter fulgte, hvorefter det sidste lange togt var i 1887 til de vestdiske øer. Men så var "Jylland"s storhedstid slut: Den var ikke mere tidssvarende, ingen havde mere brug for det gamle træskib. Ja, det kom så vidt, at man endog ville sælge "Jylland" til ophugning i Tyskland. Ved privat initiativ blev fregatten dog i sidste øjeblik reddet fra denne triste skæbne. Nu fulgte en "omflakkende" tilværelse for den gamle fregat, som blev købt af godsejer Schou, Palsgaard. På 50 årsdagen for slaget ved Helgoland blev veteranerne inviteret til en fest på "Jylland", der nu med korvetrigning lå ved Juelsminde. Under krigen 1914-18 fungerede "Jylland" som radiostation i Nordjylland. Efter godsejer Schous død købtes fregatten af staten. I 1930 bevilgede rigsdagen flerårige beløb til skibets restaurering, og i 1934 påtog staten sig vedligeholdelsen i 50 år. Ved private bidrag lykkedes det at få "Jylland" bragt tilbage til den oprindelige stand, således som den fremtræder på Flygenring's maleri (Jyllands-plakaten). Under besættelsen blev vedligeholdelsen forsømt. Dens nuværende henligger i beklagelig forfatning er under al kritik, og kommandørkaptajnen opfordrede alle danske til at hjælpe med i arbejdet for at bevare "Jylland" som et værdifuldt historisk minde.

Som afslutning på det interessante foredrag vistest en film om fregattens historie.

G. Lindhardtsen.

Efter foredraget var der lejlighed til at købe lodsedler, og formanden opfordrer medlemmerne til at støtte sagen ved køb af lodsedler, der kan fås følgende steder: Fællesudvalget for Fregatten Jyllands Bevarelse, Borgergade 16, Kbhvn.K., tlf. C. 701, giro 56; Nationalmuseet; Berlingske Tidende; Politiken; og Falck-stationer.

Som sidste punkt på dagen aflagde deltagerne et besøg i Jagt- og Skovbrugsmuseet, hvor afdelingen Skibsbygning og Skovdyrkning besås. Forstkandidat P. Chr. Nielsen fortalte her om udstillingen og om den store betydning, som efterspørgselen efter egetræ til skibsbygning har haft for egedyrkningen. - Sammenlign vedlagte artikel fra Skovbrugstidende. -

Blandt udstillingsgenstandene

fremhævedes navnlig Noll Sørensens tegning, som viser træskibenes udvikling, samt et kort over Nordsjælland, hvorpå der med knapperåle er markeret de egebevoksninger, der er anlagt eller overholdt af hensyn til skibsbygningen. Som det fremgår af artiklen i Skovbrugstidende, er vedmassen af eg over 100 år i Nordsjælland opgjort til 216.000 m³ eller ca. 70.000 store ege. Vore nuværende egebevoksninger er for en stor del anlagt under indtrykket af englændernes bortførelse af vor orlogsflåde i 1807. Flåden, som vi dengang mistede, bestod af 17 linieskibe, 12 fregatter, 8 brigger og 31 mindre marinefartøjer. Desuden ødelagdes to store skibe, som var under opførelse, og forrådet af skibstømmer på Holmen blev ført til England. Mængden af træ i en sådan flåde, omregnet til rundt træ, som det sælges fra skovene, kan skønnes til 75.000 - 80.000 m³. Af de nordsjællandske statsskove 216.000 m³ gammel eg er omkring 160.000 m³ gavntre, men det er langt fra, at hele denne vedmasse kan anvendes til skibsbygningsformål, og der vilde næppe i dag kunne bygges en flåde, som den englænderne rannede i 1807.

Forstkandidat Nielsen sluttede med en varm tak fra Jagt- og Skovbrugsmuseet for den støtte Skovhistorisk Selskab har ydet museet i forbindelse med udstillingen.

P. Chr. Nielsen.